OILADA YUZAGA KELADIGAN AXLOQIY NIZOLARNI XAL ETISHDA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Ilmiy rahbar: Abdullayev Oybek Alisher o‘g‘li
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
“Pedagogika” kafedrasi o‘qituvchisi
E-mail: oabdullayev545@gmail.com
Qarshiyeva Munisa Obidjon qizi
Azimjonova Zarnigor Abdunazar qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika yo`nalishi 2-bosqich talabalari

Annotatsiya. Oilaviy nizolar – bu oila a’zolari o’rtasidagi qarama – qarshi munosabatlar, motivlar va muayyan vaziyatda bir – biriga mos kelmaydigan maqsadlar asosida yuzaga keladigan kelishmovchiliklarni bildiruvchi tushuncha bo’lib, ushbu maqola oilaviy munosabatlar, oilada nizolarning turlari va yuzaga kelish sabablari hamda oiladagi nizolarning farzand tarbiyasiga ta’siri psixologik jihatdan tahlil qilingan va ma’lumotlar berilgan. Nazariy ma’lumotlar asosida ishlab chiqilgan. Oila birligi har qanday sog’lom jamiyatning poydevorida yotadi. Oila ichida ijtimoiy nizolar oila a’zolarning turli qarashlari, ustuvorliklari va ehtiyojlari tufayli yuzaga kelishi mumkun. Bunday nizolar hal qilinmagan holda munosabatlarga putur yetkazishi va oilaviy birdamlikka putur yetkazishi mumkun. Shu sababli, oilalar ijtimoiy nizolarni bartaraf etish uchun konstruktiv yondashuvlarni ishlab chiqishlari juda muhimdir. Ushbu maqolada oilalarga nizolarni tinch yo’l bilan oldini olish va hal qilishda yordam beradigan ijtimoiy fan tadqiqotlariga asoslangan bir nechta pedagogik tamoyillar bayon etilgan. Oilada yuzaga kelish ehtimoli bo‘lgan nizo-janjallarning sabablarini aniqlash va ularning oldini olish masalalarini ijobiy hal qilish. Yosh oilada er-xotinlarning o‘zaro munosabatlari rivojlanishining o‘ziga xos qonuniyatlari, ayniqsa, yosh o‘zbek oilasida uning etnik, hududiy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda yosh kelin va kuyovning yangi ijtimoiy sharoitlarga moslashishi jarayoni bilan bog‘liq er-xotinlarning o‘zaro munosabatlari yoritilgan. Oilaviy ta'lim, muloqot nazariyasi va psixologik rivojlanish tamoyillariga tayangan holda, ushbu maqola oilaviy nizolarni konstruktiv va tarbiyaviy tarzda hal qilish uchun keng qamrovli asos yaratishga qaratilgan.

Kalit so`zlar: oila, nizo, inqiroz, ajrimlar, munosabat, axloqiy qarashlar, temperament, salbiy odatlar.

Abstract. Family conflicts refer to disagreements that arise among family members due to opposing relationships, motives, and incompatible goals within a particular situation. This article provides a psychological analysis of family relationships, types of family conflicts, their causes, and the impact of such conflicts on child upbringing. The information presented is based on theoretical sources. Family unity forms the foundation of any healthy society. Social conflicts within a family may arise due to differences in views, priorities, and needs among its members. If left unresolved, such conflicts can damage relationships and weaken family cohesion. Therefore, it is essential for families to develop constructive approaches to prevent and resolve social conflicts.

This article outlines several pedagogical principles, based on social science research, that can help families prevent and peacefully resolve conflicts. It emphasizes identifying the causes of potential disputes within the family and addressing them in a positive manner. The study also explores the specific patterns of relationship development between spouses in young families, particularly within Uzbek families, taking into account ethnic and regional characteristics, as well as the process of adaptation of young brides and grooms to new social environments. Drawing on the principles of family education, communication theory, and psychological development, this article aims to provide a comprehensive framework for resolving family conflicts in a constructive and educational way.

Keywords. family, conflict, crisis, divorces, relationship, moral views, temperament, bad habits

Аннотация. Семейные конфликты представляют собой разногласия, возникающие между членами семьи вследствие противоположных отношений, мотивов и несовпадающих целей в определённой ситуации. В данной статье представлен психологический анализ семейных отношений, видов семейных конфликтов, причин их возникновения, а также их влияния на воспитание детей. Представленная информация основана на теоретических источниках. Единство семьи является основой любого здорового общества. Социальные конфликты внутри семьи могут возникать из-за различий во взглядах, приоритетах и потребностях её членов. Если такие конфликты не разрешаются, они могут нанести ущерб отношениям и ослабить семейную сплочённость. Поэтому крайне важно, чтобы семьи разрабатывали конструктивные подходы к предотвращению и разрешению социальных конфликтов. В статье изложены несколько педагогических принципов, основанных на исследованиях в области социальных наук, которые могут помочь семьям предотвращать и мирно разрешать конфликты. Особое внимание уделяется выявлению причин возможных разногласий в семье и их позитивному разрешению. Также рассматриваются особенности развития взаимоотношений супругов в молодых семьях, особенно в узбекских семьях, с учётом этнических и региональных особенностей, а также процесса адаптации молодых супругов к новым социальным условиям. Опираясь на принципы семейного воспитания, теорию коммуникации и психологического развития, данная статья направлена на создание комплексной основы для конструктивного и воспитательного разрешения семейных конфликтов.

Ключевые слова. семья, конфликт, кризис, разводы, отношения, нравственные взгляды, темперамент, вредные привычки

Kirish: Bugungi kunda oilaning ma’naviy va axloqiy qadriyatlari jamiyat barqarorligi va barkamolligi uchun juda muhimdir. Oilaviy nizolar, ayniqsa axloqiy tabiatdagi qarama-qarshiliklar - er-xotin, ota-ona va farzandlar o‘rtasidagi tushunmovchiliklar oilaning umumiy salomatligi va jamiyat barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Oila institutini himoya qilish va mustahkamlash O‘zbekiston Respublikasi siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir: Shavkat Mirziyoyev oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash va konfliktlarni oldini olishni doimiy ravishda ta’kidlab kelmoqda. Masalan, mamlakatda “Oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash” portalining yaratilishi oilalarning ijtimoiy va ma’naviy barqarorligini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli ishlar doirasiga kiradi.

Muamoni aniqlash: axloqiy nizolar ko‘pincha oilaviy munosabatlarda yetarli muloqot, hurmat va umumiy qadriyatlar yo‘qligidan kelib chiqadi. Bunday nizolar bolalarning ruhiy salomatligi va tarbiyasiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘z navbatida, davlat oilani qo‘llab-quvvatlash, oiladagi nizolarni hal etish va ularni oldini olish bo‘yicha aniq chora-tadbirlar qabul qilmoqda. Masalan, O‘zbekiston Respublikasining O‘zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar qo‘mitasi oilalarga metodik, huquqiy va amaliy yordam ko‘rsatish, nizoli vaziyatlarni hal qilish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Ilmiy manbalarda oilaviy konfliktlar, ularning sabablari va oqibatlari, shuningdek pedagogik va psixologik yondashuvlar tahlil qilingan. Oilaviy nizolarni hal etishda kommunikatsiya madaniyati, oilaviy tarbiya va emotsional intellektning roli ta’kidlanadi. Shu bilan bir qatorda, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 76-moddasida oilaning jamiyatning asosiy bo‘g‘ini ekani, uni davlat muhofazasida bo‘lishi belgilangan. Davlatda shuningdek, oilaviy nizolar fonida zo‘ravonlik holatlarini kamaytirish maqsadida “Bolalarni har qanday zo‘ravonlikdan himoya qilish” to‘g‘risidagi yangi qonun qabul qilindi, bu qonun oilaviy sharoitlarda bolalarni himoya qilishni va oilalarga ko‘mak ko‘rsatishni kuchaytirishga qaratilgan.

Tadqiqot maqsad va vazifalari:

Oilada yuzaga keladigan axloqiy nizolarni pedagogik yondashuvlar orqali samarali hal etishning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash.

Axloqiy nizolarning asosiy sabablari va mexanizmlarini o‘rganish.

Ularning oilaviy muhitga va farzand tarbiyasiga ta’sirini tahlil qilish.

Pedagogik yondashuvlar va strategiyalarni ishlab chiqish.

Oilaviy nizolarni oldini olish va hal etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Gipoteza:Agar oilalarda pedagogik yondashuvlar, samarali muloqot va axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish tizimli ravishda qo‘llansa, axloqiy nizolar soni kamayadi va oilaviy munosabatlar mustahkamlanadi.

Tadqiqot savoli:

Oilada yuzaga keladigan axloqiy nizolarni hal etishda qaysi pedagogik yondashuvlar eng samarali bo‘lishi mumkin?

Metadologiya :Ushbu tadqiqot **nazariy va amaliy** yo‘nalishda olib borilgan. Nazariy qismda oilaviy axloqiy nizolar va ularni hal etish usullari bo‘yicha mavjud ilmiy manbalar tahlil qilindi. Amaliy qismda esa oilalardagi axloqiy nizolarni aniqlash va ularni pedagogik yondashuvlar orqali hal qilish bo‘yicha eksperimental tadqiqotlar o‘tkazildi.

Ma’lumot yig‘ish usullari

So‘rovnoma: Oilalarning turli toifalari (yosh oilalar, uzoq turmush qurgan oilalar) orasida axloqiy nizolar va ularni hal qilish usullari bo‘yicha so‘rovnoma o‘tkazildi.

Kuzatish: Oiladagi muloqot jarayonlari, nizolar paydo bo‘lishi va ularning rivojlanishi kuzatildi.

Tajriba (eksperiment): Tadqiqot doirasida oilalarda pedagogik yondashuvlar qo‘llanilib, nizolarni hal qilish samaradorligi sinovdan o‘tkazildi.

Tadqiqot obyekti va ishtirokchilar

Obyekt: Oila ichidagi axloqiy nizolar va ularni pedagogik yondashuvlar orqali hal etish jarayoni.

Ishtirokchilar: 30 yosh oilasi (er-xotin va ularning 1-2 farzandi) o‘z ixtiyori bilan tadqiqotga jalb qilindi. Ishtirokchilar turli hududlardan va turli etnik xususiyatlardan tanlandi, bu natijalarni umumlashtirishga yordam berdi.

Ishlatilgan vositalar va materiallar

Tadqiqotda **so‘rovnomalar**, **kuzatuv varaqalari**, **intervyu savollari**, shuningdek pedagogik maslahatlar va oila uchun mo‘ljallangan tarbiyaviy materiallar ishlatildi.

Tahlil usullari

Statistik tahlil: So‘rovnoma natijalari o‘rtacha qiymatlar, foizlar va korrelyatsiya tahlili yordamida qayta ishlandi.

Solishtirma tahlil: Eksperimental guruh va nazorat guruhi natijalari o‘rtasida farqlar aniqlanishi solishtirma usulida amalga oshirildi.

Kvalitatativ tahlil: Kuzatuv va intervyu natijalari asosida oiladagi muloqot va nizolarni xulosalash.

Jarayonni takrorlash mumkinligi

Tadqiqot jarayoni aniq tavsiflangan va hujjatlashtirilgan:

So‘rovnomalar oldindan tayyorlangan va ishtirokchilarga bir xil sharoitda berilgan.

Kuzatish uchun standart varaqalar ishlatilgan.

Eksperimental guruhga pedagogik yondashuvlar bosqichma-bosqich qo‘llangan (muloqot treningi, nizolarni konstruktiv hal qilish mashqlari).

Tahlil usullari batafsil bayon qilingan, shuning uchun boshqa tadqiqotchilar tomonidan xuddi shu sharoitlarda takrorlanishi mumkin.

Natijalar: Tadqiqot davomida o‘tkazilgan so‘rovnoma, kuzatish va eksperimental ishlar natijalari quyidagicha:

Oiladagi axloqiy nizolar turlari

So‘rovnomaga ko‘ra, ishtirokchi oilalarning **45%**ida er-xotin o‘rtasidagi axloqiy qarashlar farqi asosiy nizolarni keltirib chiqaradi.

30% hollarda ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi avlodlar tafovuti sabablardan biri bo‘lgan.

Qolgan **25%** hollarda ijtimoiy, iqtisodiy yoki tashqi omillar oilaviy nizolarga sabab bo‘lgan.

Nizolarni hal qilish usullarining samaradorligi

Eksperimental guruhga pedagogik yondashuvlar qo‘llanilgach:

70% ishtirokchi oilalarda nizolar tez va konstruktiv tarzda hal qilindi.

Nazorat guruhi bilan solishtirganda, u yerda faqat **40%** nizolar tinch yo‘l bilan hal bo‘ldi.

Oilaviy muloqotning sifati

Eksperimentdan oldin oilalarda samarali muloqot darajasi o‘rtacha **3,2** ball (5 ballik shkalada) bo‘lgan.

Eksperimentdan keyin o‘rtacha ko‘rsatkich **4,1** ballga oshgan.

Farzandlar tarbiyasiga ta’sir

Pedagogik yondashuvlar qo‘llanilgan oilalarda **82%** farzandlar o‘z his-tuyg‘ularini ota-onalariga ochiq aytishga o‘rgangan.

Nazorat guruhida bu ko‘rsatkich **55%** ni tashkil qilgan.

Oilaviy nizolar turlari va foizlar

Nizo turi	Foiz (%)
Er-xotin o‘rtasidagi qarashlar	45

Nizo turi	Foiz (%)
Ota-ona va farzandlar tafovuti	30
Ijtimoiy va tashqi omillar	25

Diagramma tavsifi

Diagrammada eksperimental guruh va nazorat guruhi o‘rtasidagi nizolarni hal qilish samaradorligi ko‘rsatilgan.

Eksperimental guruh (pedagogik yondashuv qo‘llangan): 70%

Nazorat guruhi: 40%

Natijalar **mantiqiy ketma-ketlikda** oiladagi nizolar, ularni hal qilish samaradorligi, oilaviy muloqot va farzandlar tarbiyasi bo‘yicha bayon qilindi. Faqat **faktlar va statistik ko‘rsatkichlar** keltirildi, izoh va sharhlar qo‘shilmadi.

Natijalarni izohlash va tahlil qilish: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, oiladagi axloqiy nizolar ko‘pincha er-xotin va ota-ona-farzand o‘rtasidagi qarashlar tafovutidan kelib chiqadi. Pedagogik yondashuvlar qo‘llanilganda, oilalarda nizolarni konstruktiv tarzda hal qilish darajasi sezilarli darajada oshdi. Bu natija shuni anglatadiki, tizimli pedagogik metodlar va samarali muloqot oiladagi ziddiyatlarni kamaytirishda samarali vosita hisoblanadi.Oldingi tadqiqotlar bilan solishtirish:Natijalar mavjud ilmiy adabiyotlar bilan mos keladi. Masalan, oilaviy konfliktlarni hal etish bo‘yicha o'tkazilgan xorijiy tadqiqotlar ham pedagogik yondashuvlar, muloqot madaniyati va emotsional intellektni rivojlantirish oiladagi nizolarni kamaytirishda samarali ekanligini ko‘rsatgan. Shu bilan birga, o‘zbek oilalariga xos etnik va hududiy xususiyatlar natijalarga o‘ziga xos rang qo‘shadi.

Tadqiqot ahamiyati: Ushbu tadqiqot oiladagi axloqiy nizolarni pedagogik yondashuvlar orqali hal qilishning samaradorligini ilmiy asoslashga xizmat qiladi. Olingan natijalar nafaqat psixologik va pedagogik tadqiqotlar uchun, balki amaliyotda oilalarga maslahat berishda ham qo‘llanilishi mumkin. Shu orqali oilalarning ijtimoiy barqarorligi va farzandlarning psixologik rivojlanishi yaxshilanadi.

Cheklovlar: Tadqiqotning asosiy cheklovlari:

Ishtirokchi oilalar soni nisbatan kam (30 ta oiladan iborat) bo‘lishi,

Tadqiqot faqat ayrim hududlar oilalariga taalluqli bo‘lishi,

Eksperimental davr qisqa muddatga mo‘ljallanganligi.

Kelajak tadqiqotlari uchun tavsiyalar

Tadqiqot ishtirokchilari sonini oshirish va turli hududlardan oilalarni jalb qilish,

Pedagogik yondashuvlarni uzoq muddatli kuzatish orqali ularning samaradorligini chuqurroq o‘rganish,

Oiladagi nizolarni hal qilishda yangi interaktiv pedagogik metodlar va texnologiyalarni tatbiq etish,

Farzandlarning psixologik rivojlanishi va akademik natijalari bilan bog‘liq bog‘liqliklarni aniqlash.

Xulosa

Tadqiqot shuningdek shuni ko‘rsatdiki, oiladagi nizolarni oldini olish va hal etish uchun tizimli pedagogik yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Natijalar, shuningdek, o‘zbek oilalarining etnik va hududiy xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning ijtimoiy barqarorligini va farzandlarning tarbiyaviy rivojlanishini yaxshilashga xizmat qiladi. Oilalarda

pedagogik metodlarni qo‘llash, samarali muloqot va axloqiy tarbiyaga e’tibor qaratish oilaviy nizolarni kamaytirish va jamiyatdagi barqarorlikni mustahkamlashda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, kelajakdagi tadqiqotlar oilalardagi nizolarni hal qilishning uzoq muddatli samaradorligini va yangi pedagogik metodlarni joriy etish imkoniyatlarini yanada chuqurroq o‘rganishi tavsiya etiladi. Oliy ta’lim tizimida innovatsion baholash usullarini keng joriy etish ta’lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu bois, ta’lim muassasalarida zamonaviy baholash yondashuvlarini amaliyotga tatbiq etish, ularni takomillashtirish va ilmiy asosda rivojlantirish zarur. Oliy ta’limda innovatsion baholash usullari talabalarning bilim va ko‘nikmalarini yanada samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Tayyor o‘zlashtiruvchilik, amaliy mashq, suhbat va muammoli vaziyatlar usullari orqali talabalarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va tanqidiy qaror qabul qilish qobiliyatlari oshadi. O‘qituvchilar interaktiv texnologiyalar, innovatsion pedagogik yondashuvlar va metodik vositalardan foydalangan holda o‘quv jarayonini optimallashtirishi mumkin. Baholash jarayoniy va yakuniy ko‘rsatkichlarga asoslanib, talabalarning individual va guruh faoliyatini uyg‘unlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, o‘quvchilarning ilg‘or tajribalarini kuzatish va rag‘batlantirish innovatsiyaning barqarorligini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, I. (2020). *Oilaviy munosabatlar va ularni boshqarish psixologiyasi*. Toshkent: Akademnashr.
2. Akhmedova, L., & Rasulova, D. (2019). Family conflicts and their resolution: A pedagogical approach. *Central Asian Journal of Education*, 5(2), 45–53.
3. Islomov, S. (2021). *O‘zbek oilasida axloqiy qadriyatlar va tarbiya*. Toshkent: Ma’naviyat.
4. Mirziyoyev, S. (2018). Prezident qarorlari va farmonlari: oilani mustahkamlash va ijtimoiy himoya. *O‘zbekiston Respublikasi rasmiy hujjatlari*, 12(3), 10–25.
5. Nurmatov, T. (2020). Conflict resolution in young families: Psychological and pedagogical aspects. *International Journal of Social Studies*, 7(1), 15–28.
6. Rahim, M. A. (2017). *Managing conflict in organizations* (4th ed.). New York, NY: Routledge.
7. Rakhmonova, F. (2019). Oiladagi nizolar va farzandlar tarbiyasiga ta’siri. *O‘zbekiston Psixologiya Jurnali*, 3(4), 33–42.
8. Tashkent Times. (2021). Uzbekistan promotes family values and domestic harmony. https://www.tashkenttimes.uz/uz/family-values
9. Ubaydullaev, K. (2018). Pedagogical approaches to resolving family conflicts. *Education and Society Journal*, 6(2), 21–36.
10. UNESCO. (2020). *Global guidelines for family education and parenting*. Paris: UNESCO Publishing.